

**ЦЕНТР
ДОСЛІДЖЕННЯ
СУСПІЛЬСТВА**

ЗВІТ

за результатами соціологічного опитування

“СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ УКРАЇНСЬКОГО ВИКЛАДАЧА”

КИЇВ-2013

ЗМІСТ

1. ОПИС ДОСЛІДЖЕННЯ	3
2. ДОХОДИ ВИКЛАДАЧІВ	4
2.1. Розподіл доходів	5
2.2. Доходи за статтю	6
2.3. Доходи і спеціальність	7
2.4. Доходи і науковий ступінь	8
2.5. Доходи і вчене звання	9
2.6. Джерела додаткових доходів для викладачів	10
2.7. Частка тих, хто має додаткові доходи, у межах кожної спеціальності	11
2.8. Видатки на книги і витратні матеріали	12
3. КАР’ЄРНИЙ РІСТ	13
3.1. Фактори, які впливають на кар’єрний ріст	14

4. ПРАВА ВИКЛАДАЧІВ	15
4.1. Вплив викладачів на прийняття рішень	16
4.2. Вплив викладачів на прийняття рішень і вчене звання	17
4.3. Чи вважають викладачі, що їхні права порушують	18
4.4. Головні проблеми вищої освіти України на думку викладачів	19
4.5. Важливість недостатнього матеріально-технічного забезпечення залежно від спеціальності	20
4.6. Обізнаність з планом реформ Президента у сфері освіти	21
4.7. Ефективність роботи профспілки	22
5. АУДИТОРНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ	23
5.1. Тижневе аудиторне навантаження залежно від спеціальності	24
6. НАУКОВА РОБОТА ВИКЛАДАЧІВ	25
6.1. Загальна кількість публікацій і вчене звання	26
6.2. Загальна кількість публікацій і науковий ступінь	27
6.3. Загальна кількість публікацій в Україні та країнах СНД за спеціальностями	28
6.4. Загальна кількість закордонних публікацій за спеціальностями	29

1. ОПИС ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження «Професійне та соціально-економічне становище викладачів» проводилося з 14 квітня по 19 червня 2013 року. Польовий етап дослідження тривав з 20 травня по 12 червня 2013 року.

Основні етапи дослідження включали розробку вибірки, опитувальника і супровідного інструментарію, відбір і підготовку інтерв'юерів, проведення польового етапу (інтерв'ю з респондентами), контроль роботи інтерв'юерів, кодування, введення і логічний контроль інформації.

Вибірка, розроблена для дослідження, є репрезентативною для викладачів ВНЗ України III-IV рівнів акредитації. Вибірка є стратифікованою, чотирьохступінчастою, випадковою на кожному ступені. Опитування відбувалося у 56 ВНЗ (у 21 області України, в Автономній Республіці Крим і м. Києві).

Опитування проводилося методом особистого (face-to-face) інтерв'ю. Завдання з теоретичної вибірки складало 416 опитувальників. В результаті польового етапу було зібрано 424 опитувальники. У польових роботах із проекту взяв участь 31 інтерв'юер.

42 інтерв'ю (10% від завдання з вибірки) з 33 ВНЗ підлягали контролю, який включав телефонний контроль факту та якості проведення інтерв'ю з конкретним викладачем. За результатом контролю якість усіх перевірених інтерв'ю була підтверджена.

Кодування опитувальників проводилася 4 кваліфікованими фахівцями. При кодуванні проводився контроль правильності заповнення опитувальників. Масив було введено 3 операторами. Для перевірки вводу даних застосовувався логічний контроль за 25 логічними умовами.

До остаточного масиву увійшло 424 опитувальника. Теоретична похибка вибірки на рівні 0.95 складає 4,8% без урахування дизайн-ефекту.

У п'яти вищих навчальних закладах адміністрації заборонили проведення опитування:

1. Державний заклад "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка"
2. Київський національний університет технологій та дизайну
3. Чернігівський державний технологічний університет
4. Харківська державна зооветеринарна академія
5. Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ

2. ДОХОДИ ВИКЛАДАЧІВ

Якщо розглядати фінансове становище українських викладачів загалом, то 43% отримують дохід менше 3000 грн, в той час як середня заробітна плата по Україні у першому півріччі 2013 року склала 3143 грн. Всього 16% викладачів отримують дохід вищий за 4500 грн, тому не дивно, що 69% українських викладачів відносять низькі зарплати до основних проблем в освіті. При цьому доходи всередині викладацької спільноти різняться в залежності від низки параметрів.

По-перше, доходи викладачів суттєво відрізняються за гендерною ознакою: жінки-викладачі заробляють менше за викладачів-чоловіків. Вищий за 4500 грн дохід отримують 23,9% чоловіків і всього 12% жінок, в той час як менше 3000 отримують майже половина викладачок і 41,3% викладачів. Дохід 3000-4500 грн отримують приблизно однакова кількість чоловіків та жінок – 34,8% та 38,16% відповідно.

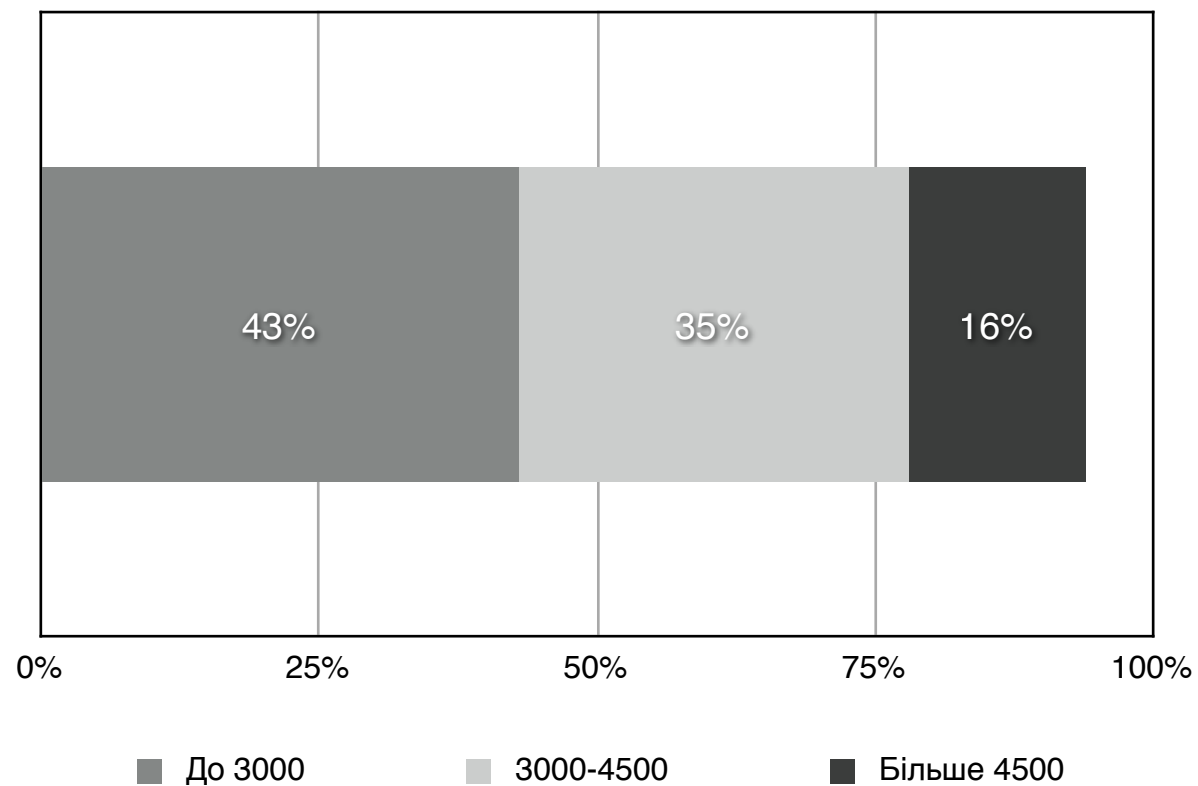
По-друге, дохід викладача відрізняється в залежності від наукової галузі. Так, в Україні найвищі доходи отримують представники ІТ спеціальностей, з яких майже третина заробляє більше 4500 грн і майже половина - 3000-4500 грн. За ними йдуть економісти і правники. Серед інших спеціальностей доволі рівномірний розподіл тих, хто отримують менше 3000 грн, їх частка коливається в межах 45-52%. Крім того, серед усіх спеціальностей найменшу частку тих, хто отримують більше 4500 грн, складають викладачі-природничники - всього 12%.

Такі відмінності, зокрема, залежать від додаткової зайнятості викладачів різних спеціальностей. Так, додатковий дохід найчастіше отримують викладачі ІТ спеціальностей (38%), найрідше – технічних (15%) та природничих (8%). Цікаво, що викладачі економічних та правничих спеціальностей отримують його не так часто, лише у 19% випадків. В цілому ж 80% викладачів живуть виключно за рахунок коштів, отриманих від роботи у своєму університеті. Решта отримують додатковий дохід від викладання в іншому виші (26%), від проведення досліджень і наукової роботи (25%), професійної не-викладацької роботи за спеціальністю (20%). Менше 10% отримують додаткові надходження від не-викладацької роботи за іншою спеціальністю, репетиторства та аспірантури/докторантури.

По-третє, існує суттєва залежність між рівнем доходу та науковим ступенем і званням викладача, що є доволі очікуваним. 75% викладачів без наукового звання заробляють менше 3000 грн, і всього 4% - більше 4500. Ситуація з професорами майже повністю обернена: 4% заробляє менше 3000 грн і 84% - більше 4500 грн.

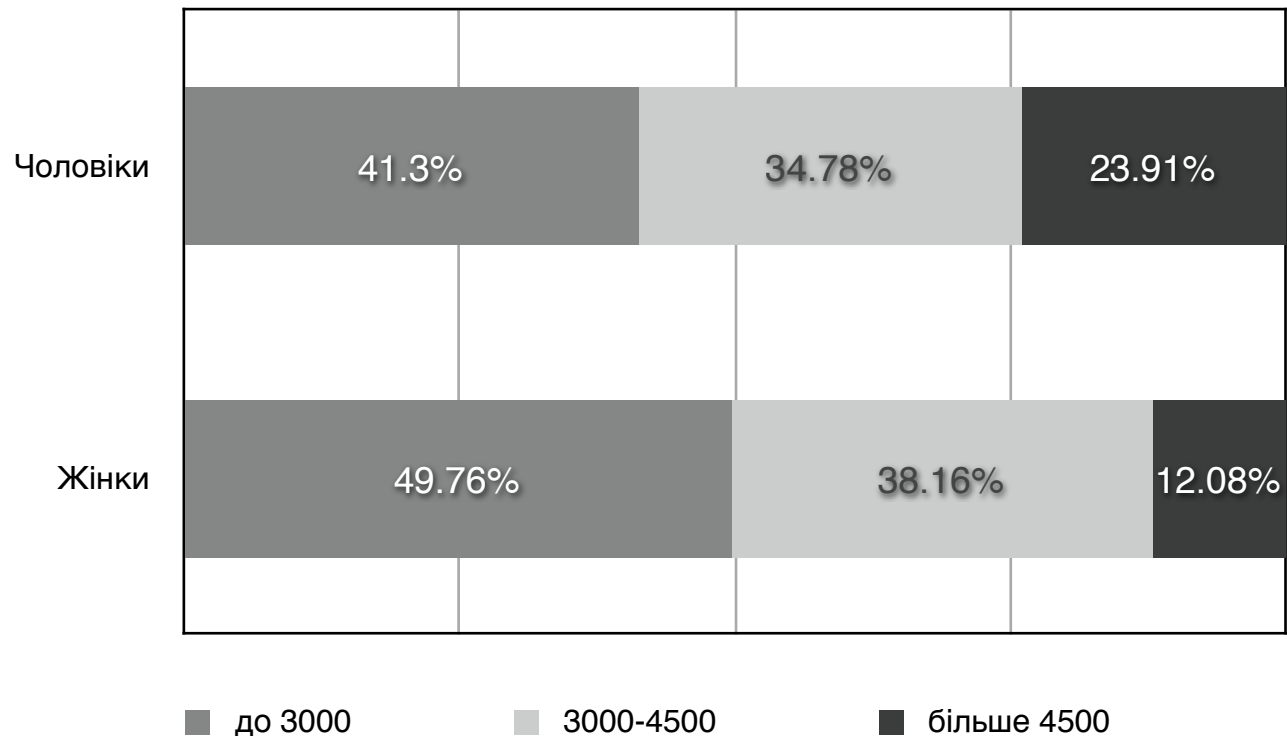
Що стосується статей витрат, то викладачі усіх спеціальностей витрачають більше на книги, аніж на інші витратні матеріали. При цьому найбільше витрачають економісти та правники (в сумі 342 грн/міс.), майже стільки ж витрачають викладачі суспільно-гуманітарних спеціальностей (311 грн/міс.). Найменше в місяць витрачають викладачі ІТ спеціальностей - менше 200 грн на місяць.

2.1. Розподіл доходів¹

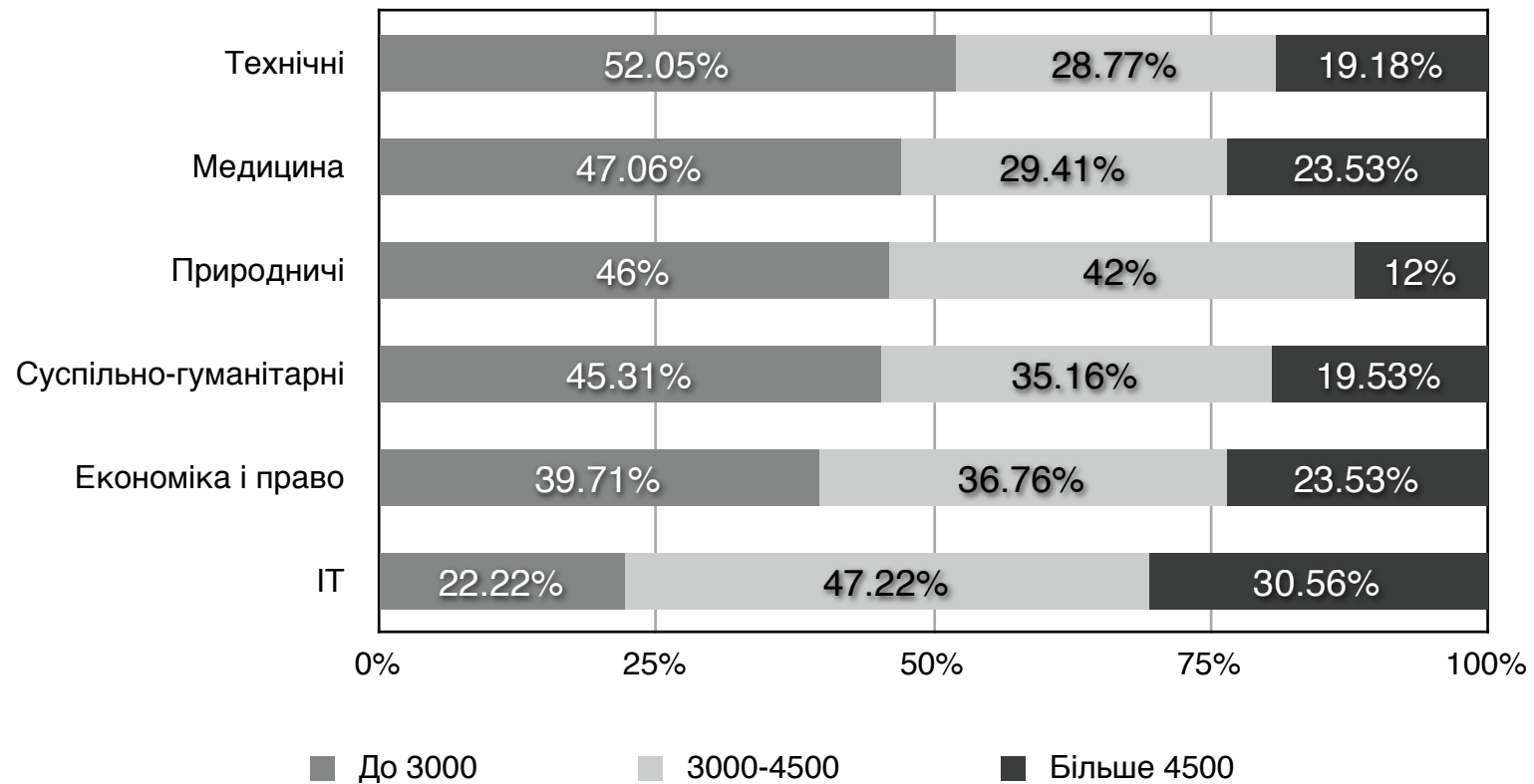

¹ 6% опитаних не змогли назвати свій рівень доходів

2.2. Доходи за статтю

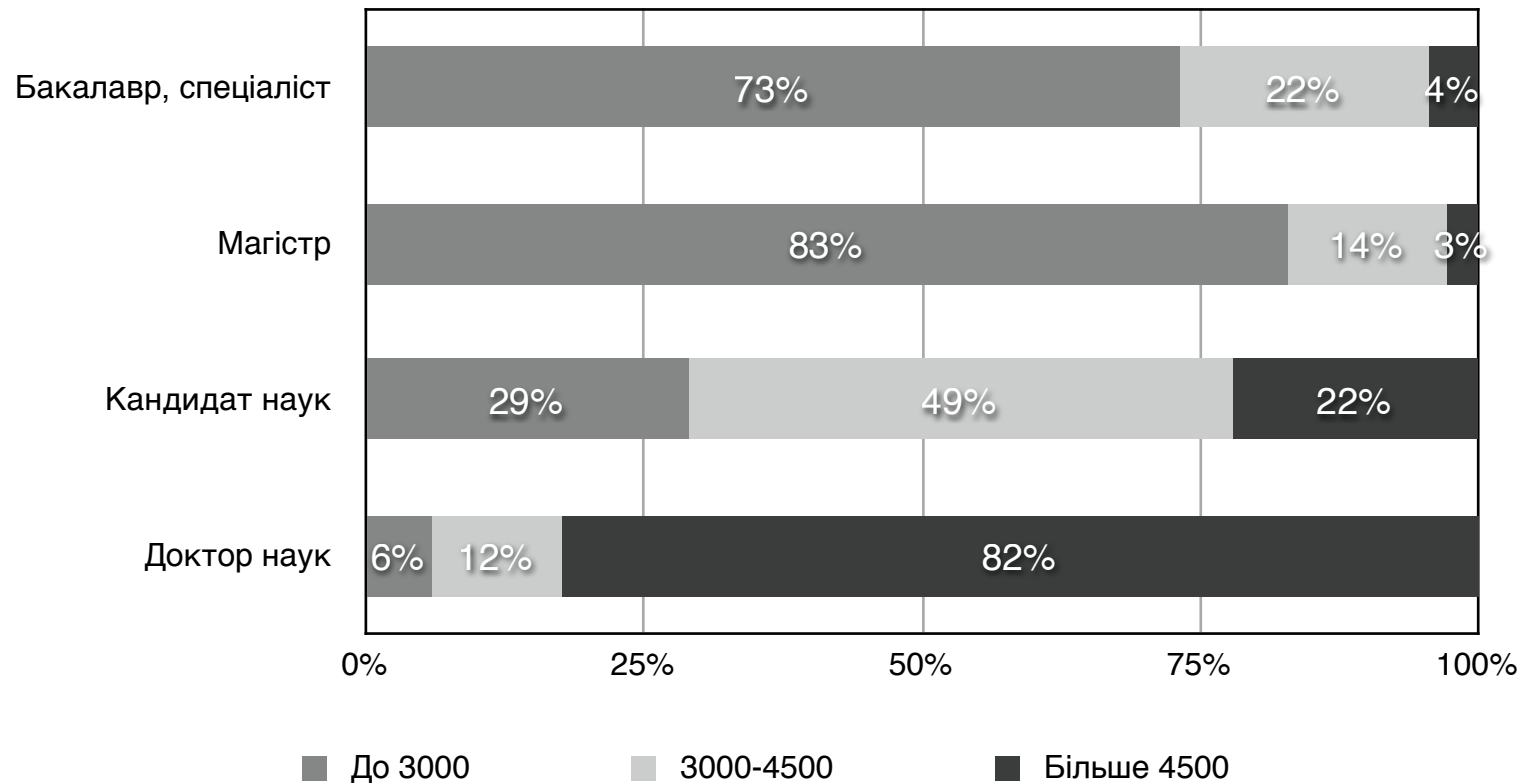

2.3. Доходи і спеціальність

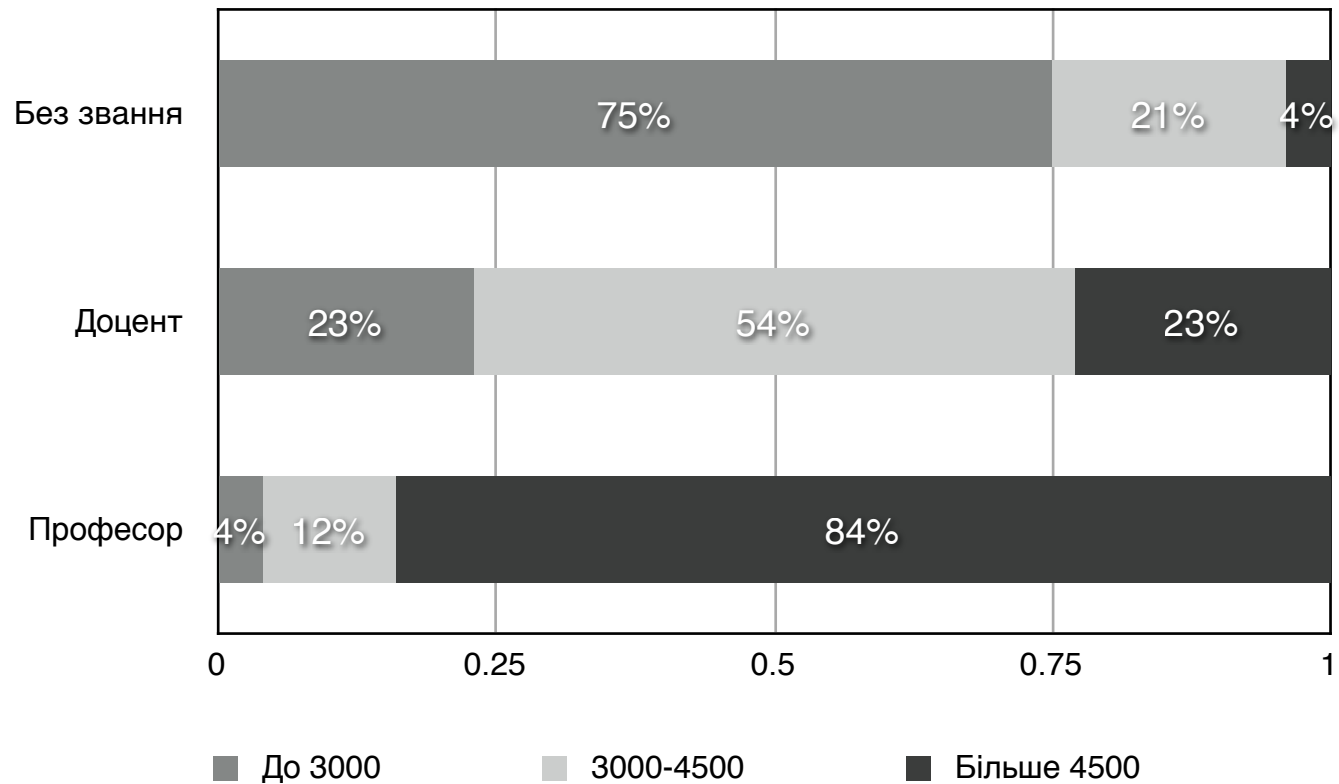

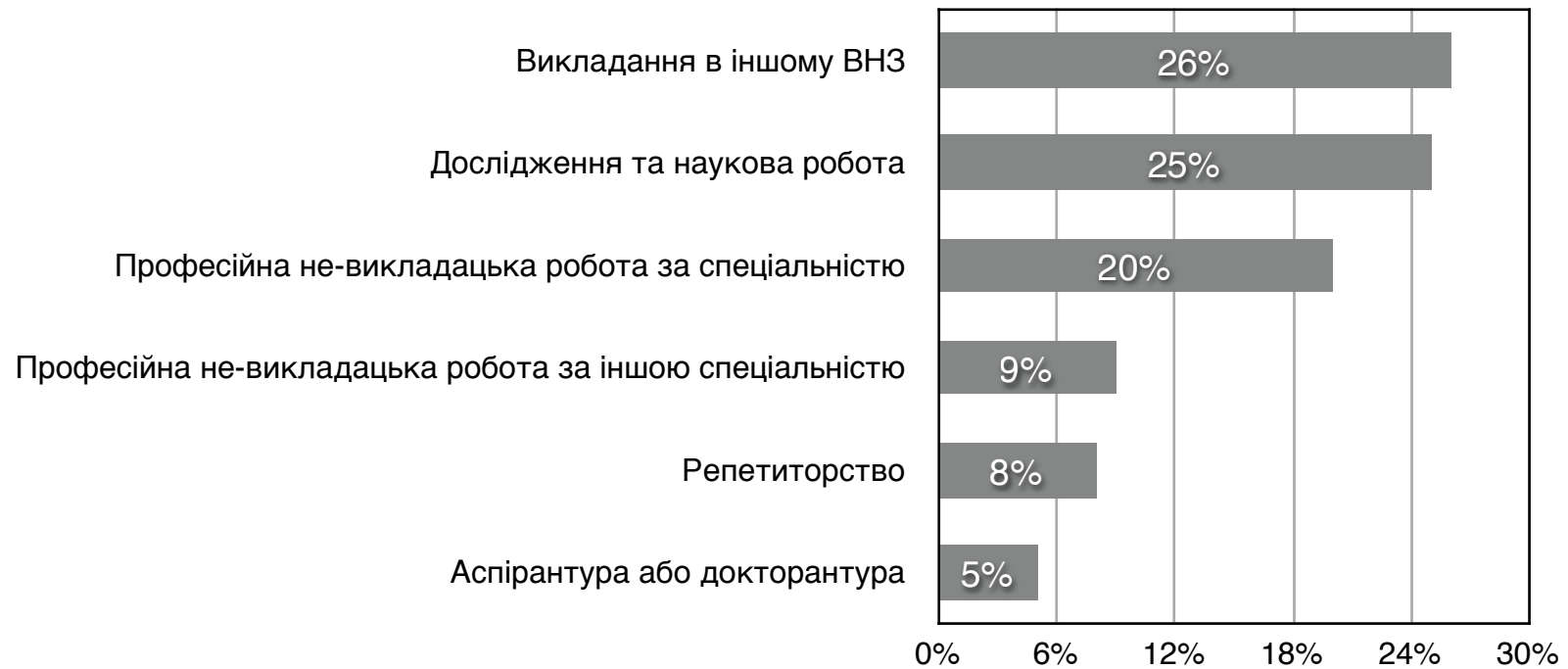
2.4. Доходи і науковий ступінь

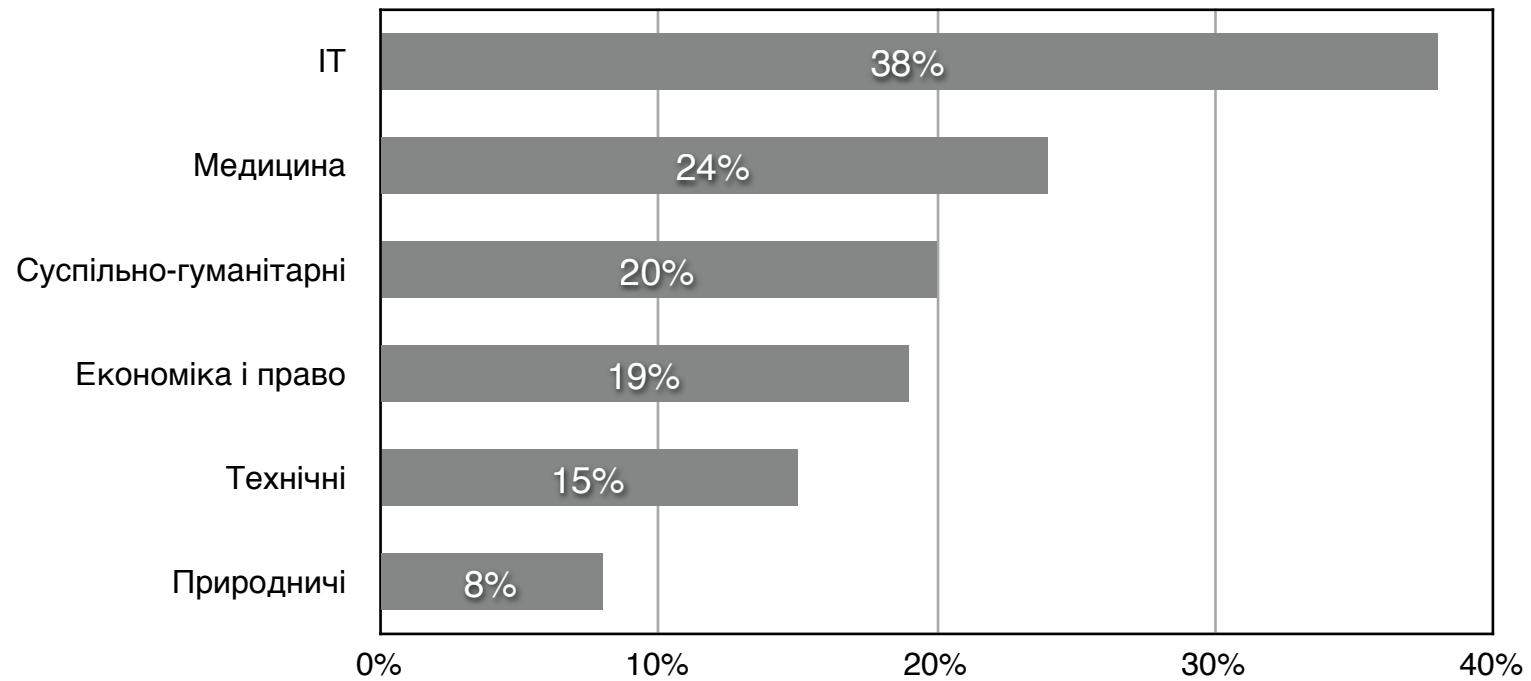
2.5. Доходи і вчене звання

2.6. Джерела додаткових доходів для викладачів

2.7. Частка тих, хто має додаткові доходи, у межах кожної спеціальності

2.8. Видатки на книги і витратні матеріали

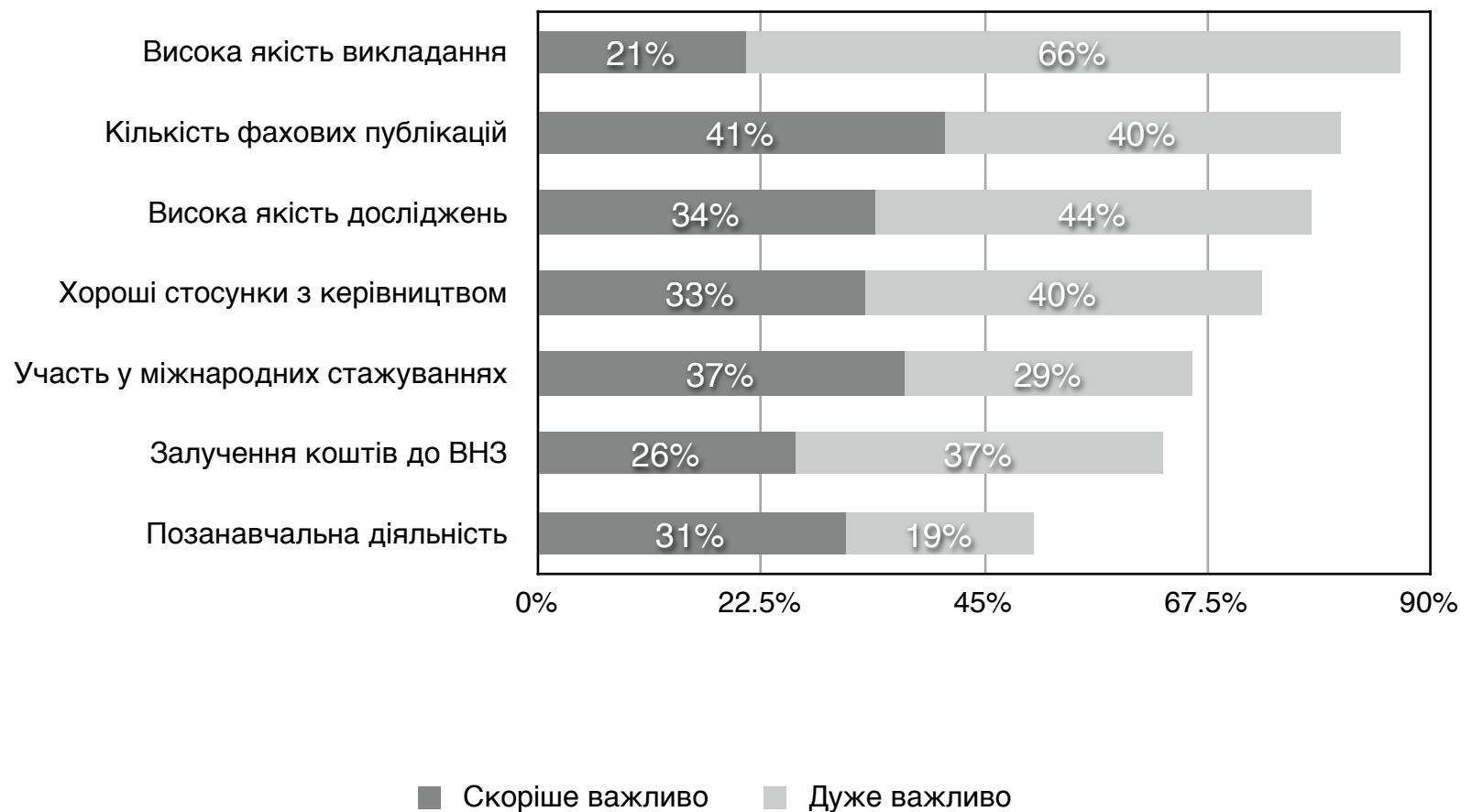

3. КАР’ЄРНИЙ РІСТ

У провідних країнах світу чимало викладачів починають свою університетську кар’єру не в тих ВНЗ, які вони закінчували або ж у яких здобували свої наукові ступені. Це можна вважати позитивом, адже таким чином виходить не лише стимулювати науковий обмін, але й уникнути таких порочних практик, як непотизм чи кумівство.

Опитування виявило, що майже половина (48%) викладачів працюють в тому виші, який вони закінчували. Окрім цього, 73 % опитаних вказали, що хороші стосунки з керівництвом університету є важливим чинником для кар’єрного зростання.

3.1. Фактори, які впливають на кар’єрний ріст

4. ПРАВА ВИКЛАДАЧІВ

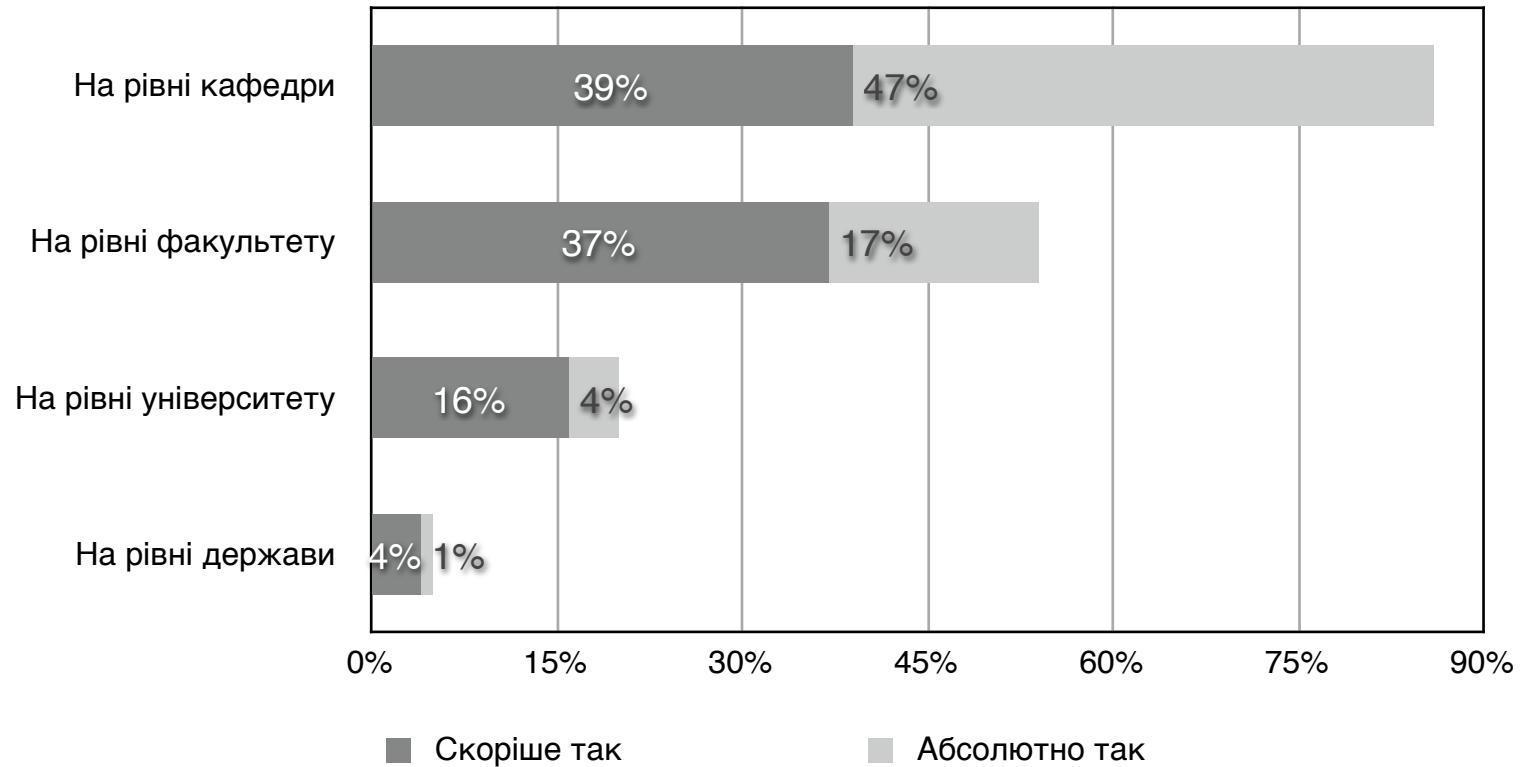
Дані про оцінку викладачами їхнього впливу на прийняття рішення підтверджують той факт, що університетське середовище далеке від демократичності. Рівень впливу викладачів суттєво спадає по ланцюжку кафедра-факультет-університет-держава. Якщо вплив на рівні кафедри мають понад 80% опитаних, то на рішення університетського керівництва - всього 20%. Окрім цього, 42% гадають, що до найважливіших проблем вищої освіти належить саме неефективне керівництво у їхньому ВНЗ. Водночас 71% викладачів вважають роботу профспілки на рівні університету ефективною. Тобто викладачі не сприймають профспілку як засіб впливу на політику університетського керівництва, радше профспілкові відділення, на думку викладачів, вирішують побутові питання: розподіл путівок, виплати матеріальної допомоги тощо. Зрештою, і сама офіційна профспілка працівників освіти та науки не є активним гравцем на полі захисту викладацьких прав.

Разом з тим, викладачі вважають себе достатньо обізнаними із планом реформ Президента в освіті. 41% опитаних знають, що передбачено цим планом.

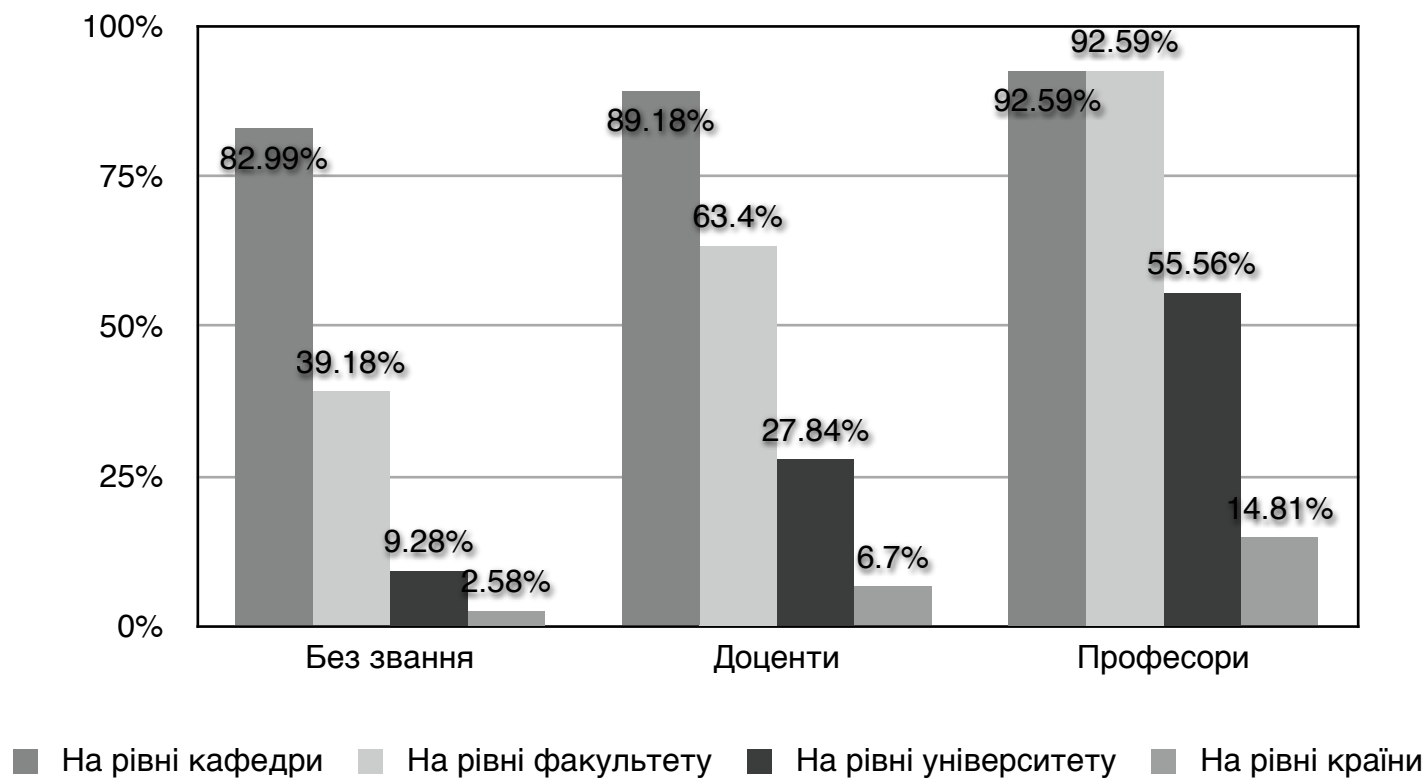
Список вже згаданих проблем вищої освіти, які викладачі назвали найважливішими, очолює низький рівень зарплати, натомість найменше викладачі переймаються надмірною централізацією управління в освіті. Це показує, наскільки мало викладачі залучені до дискусії про університетську автономію.

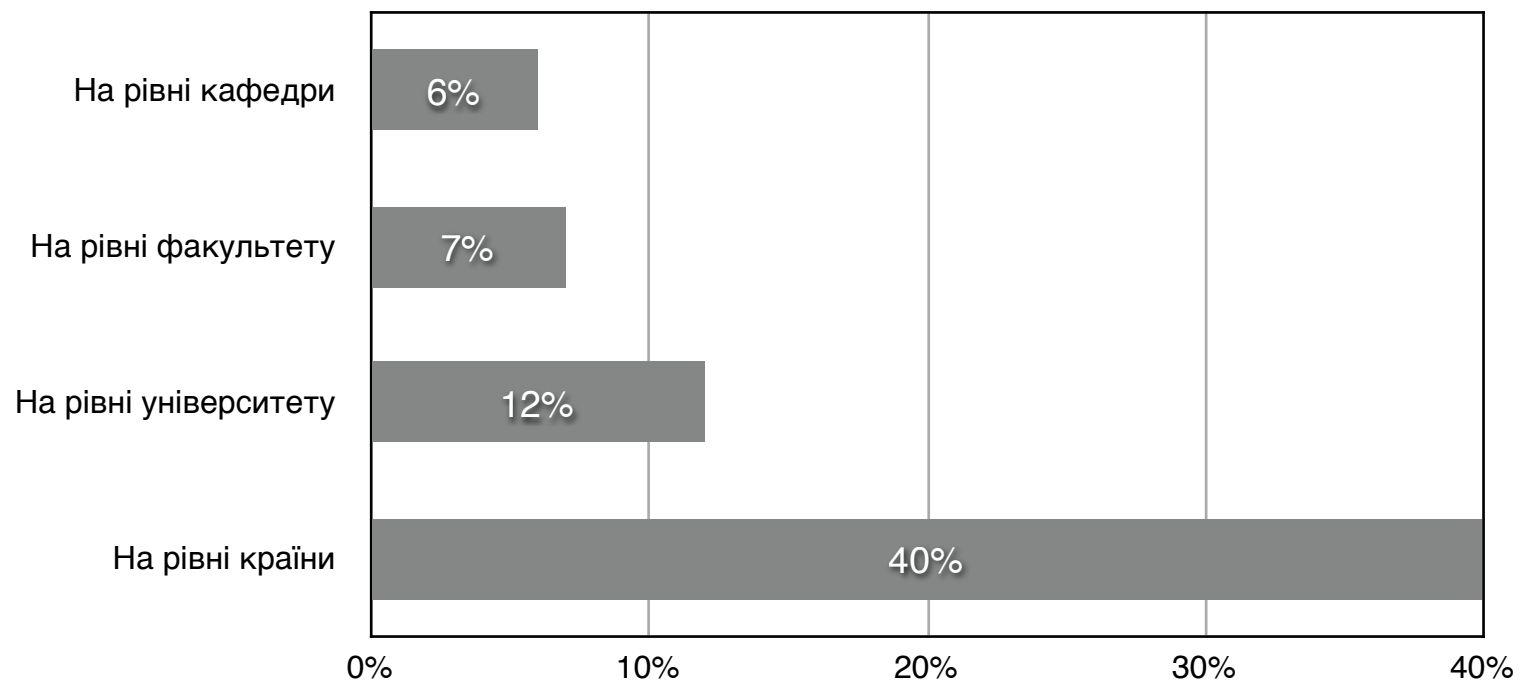
4.1. Вплив викладачів на прийняття рішень

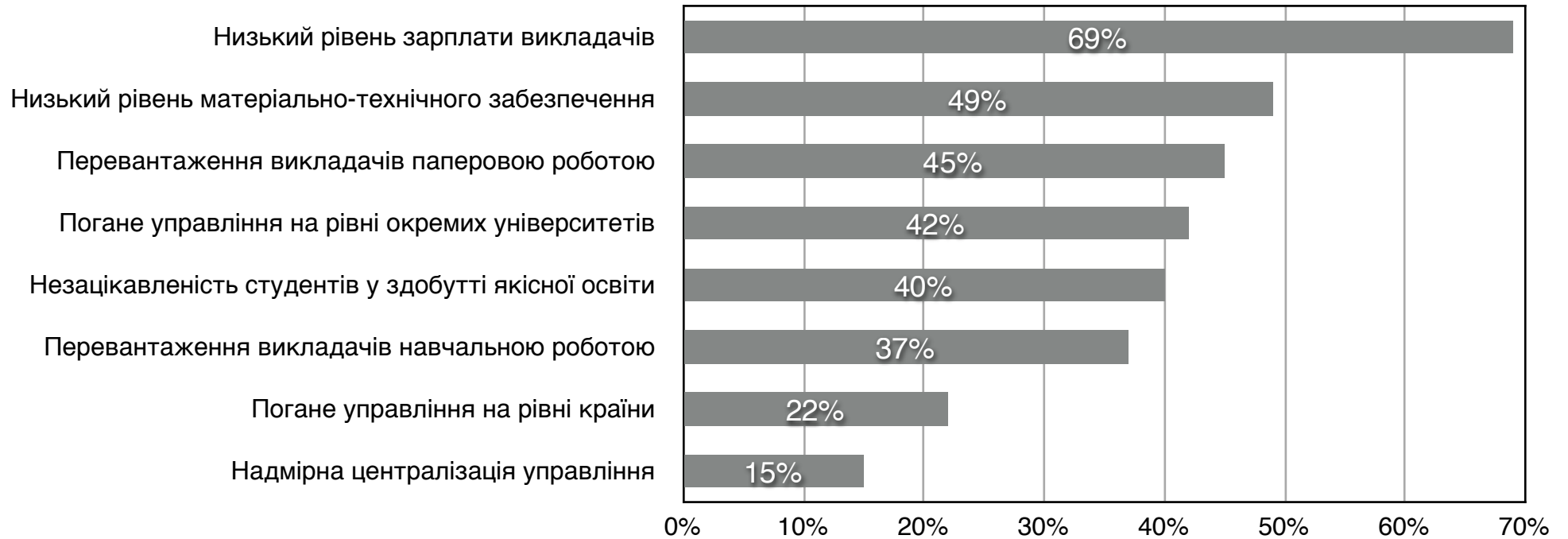
4.2. Вплив викладачів на прийняття рішень і вчене звання

4.3. Чи вважають викладачі, що їхні права порушують

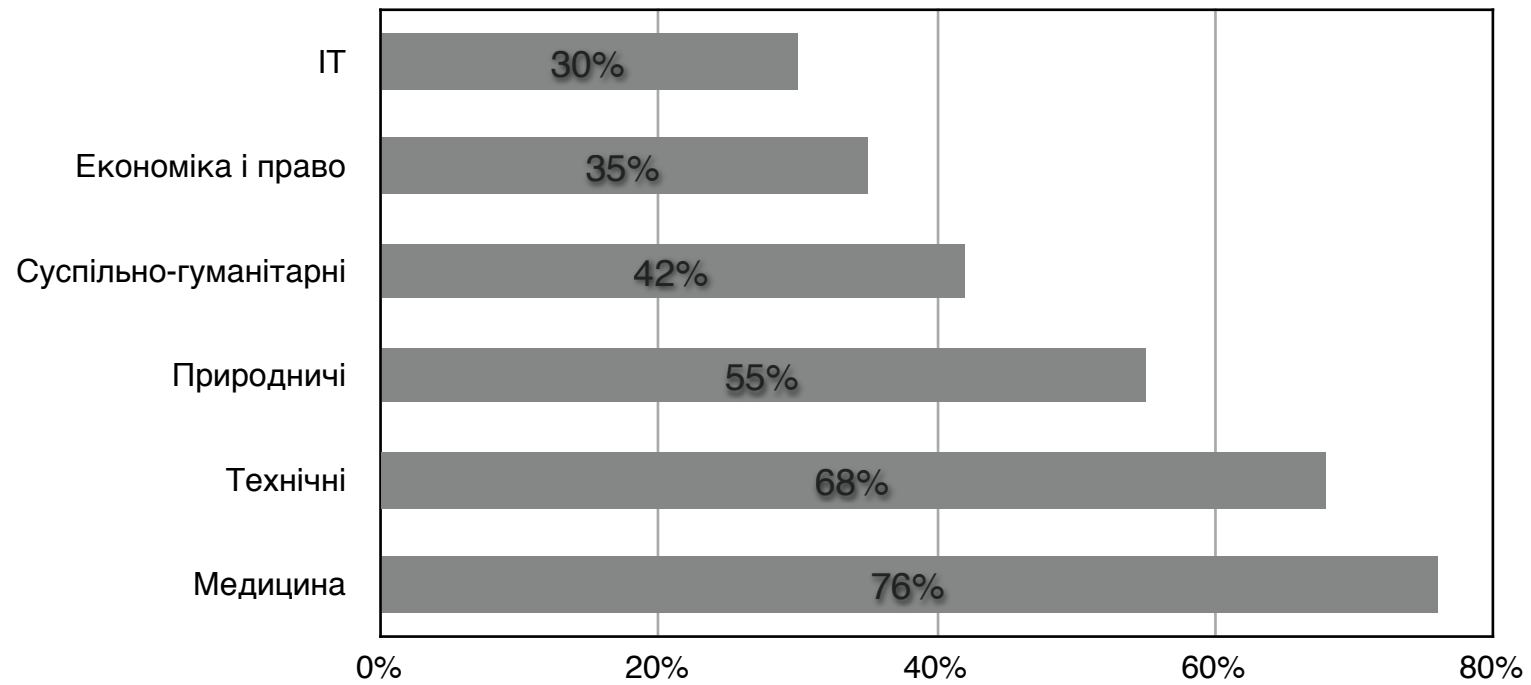

4.4. Головні проблеми вищої освіти України на думку викладачів²

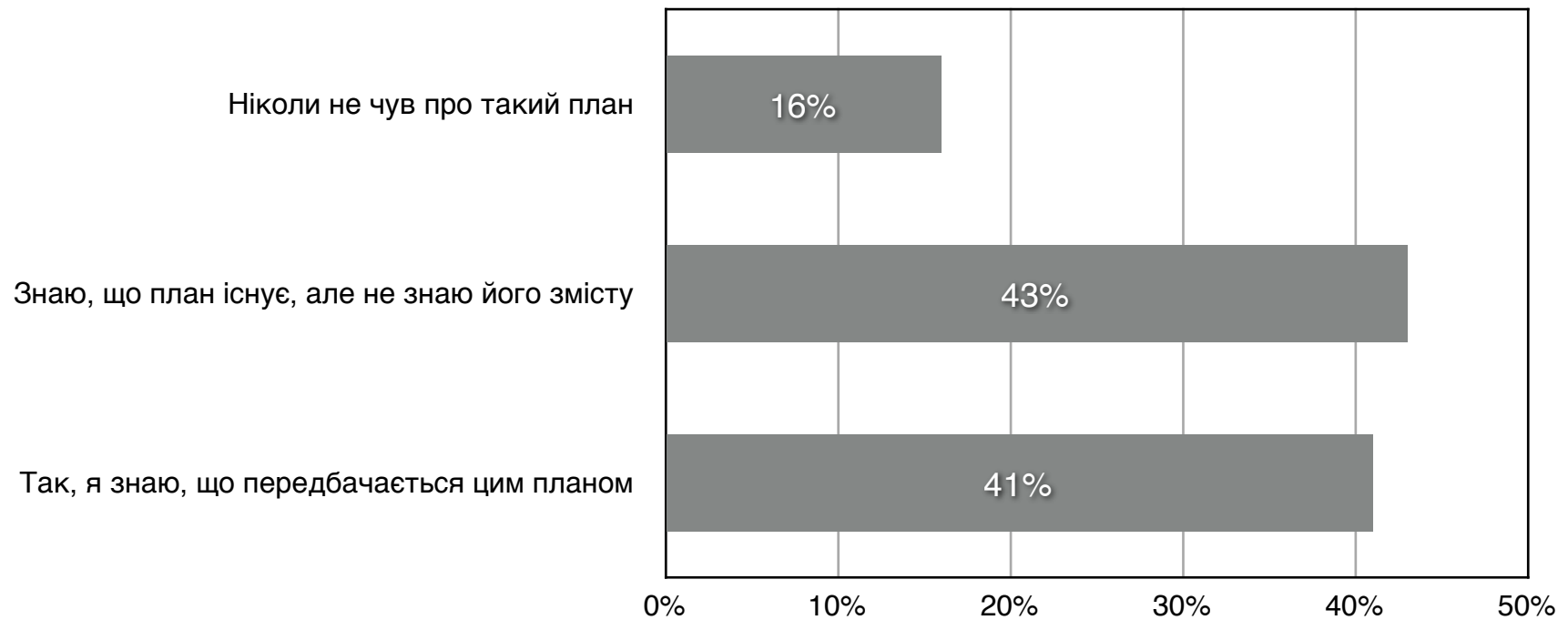

² Респонденти могли обрати три варіанти відповіді.

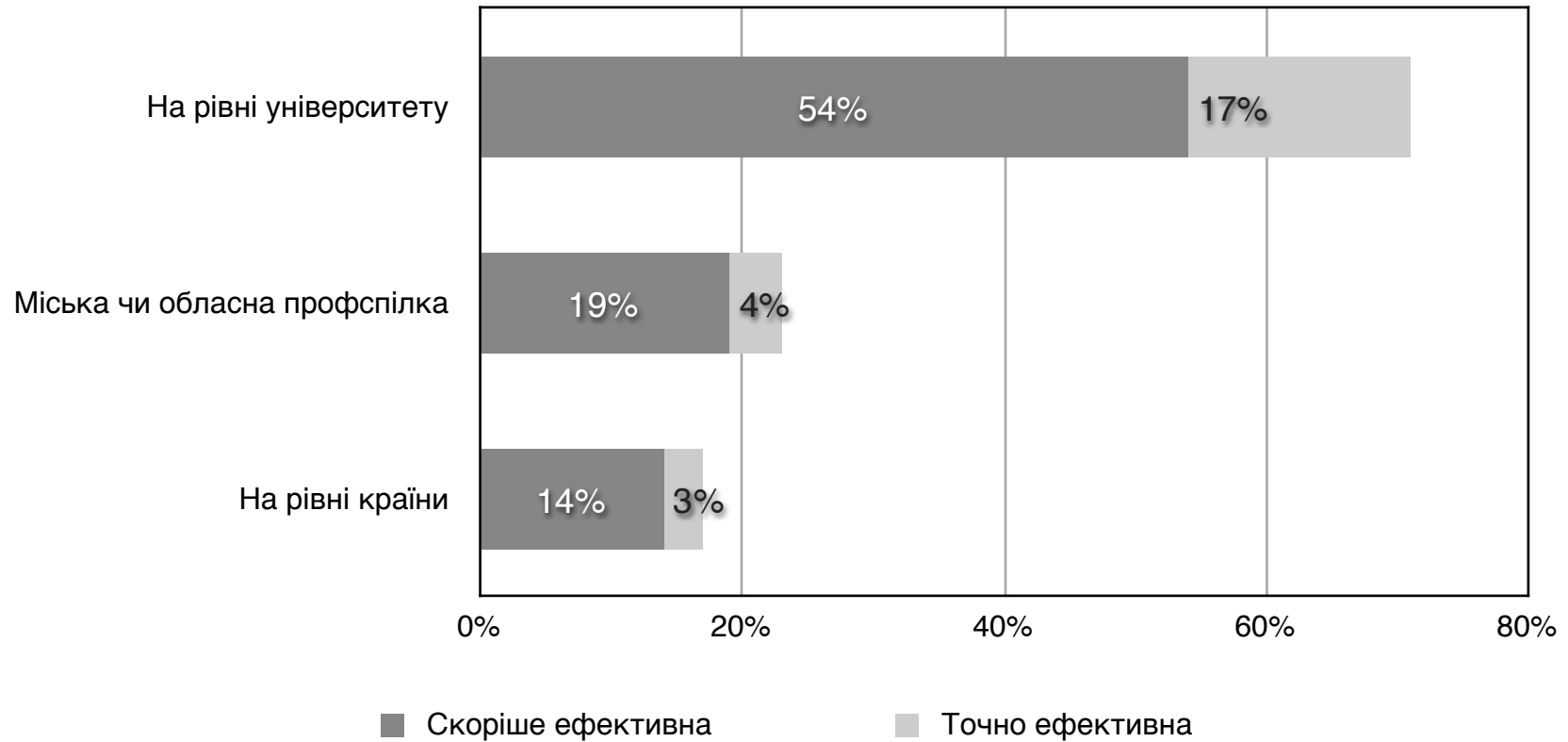
4.5. Важливість недостатнього матеріально-технічного забезпечення залежно від спеціальності

4.6. Обізнаність з планом реформ Президента у сфері освіти

4.7. Ефективність роботи профспілки

5. АУДИТОРНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ

Середнє тижневе **аудиторне** навантаження українського викладача становить **18 годин на тиждень**. Цей показник дещо різниться залежно від спеціальності: найбільше викладають природничники та технарі, а найменше - викладачі ІТ. Попри ці відмінності, навантаження українських викладачів є суттєво вищим, ніж їхніх західних колег.

Так, Американська асоціація університетських професорів встановлює таку верхню межу обсягу викладання: 12 годин на тиждень на бакалаврських програмах; не більше 9 годин навантаження на тиждень при викладанні повністю чи частково на рівні магістратури чи вище. При цьому асоціація вказує, що при такому навантаженні не варто очікувати значних досягнень у науковій роботі викладача. Оптимальним же асоціація вважає 9 годин на бакалаврському рівні й 6 - при викладанні в бакалавраті-магістратурі чи просто в магістратурі.

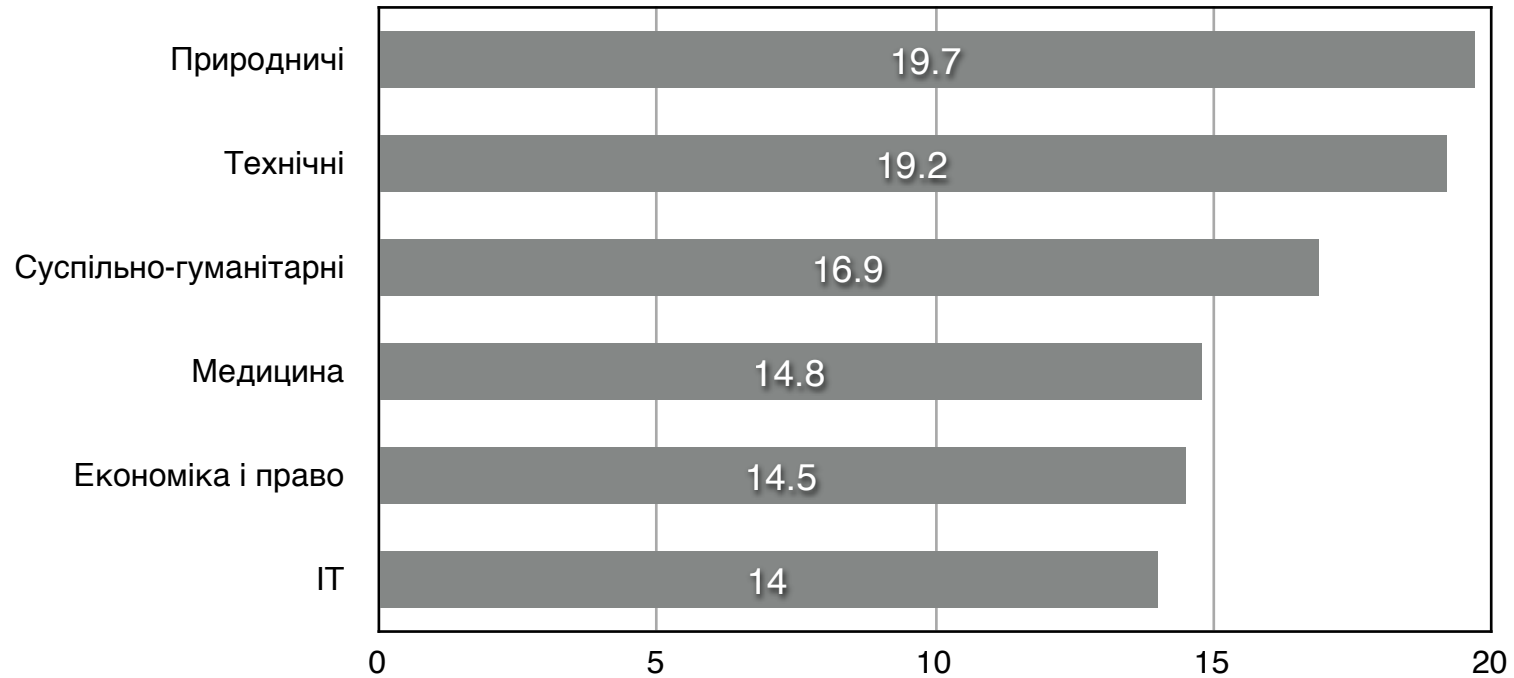
В Ізраїлі існують різні норми для викладачів коледжів та університетів: для більш орієнтованих на викладання коледжів аудиторне навантаження мусить бути не вище, ніж 12-16 годин, а університетські викладачі, більш орієнтовані на дослідження, викладають до восьми годин на тиждень.

При цьому навантаження українських викладачів вище, ніж навіть у країнах зі слабше розвиненими системами вищої освіти. Так, в Індії встановлений ліміт на аудиторне навантаження старших викладачів 16 годин на тиждень, доцентів і професорів - 14 годин. У Малайзії навчальне навантаження складає 18 годин на тиждень.

Попри найвище навчальне навантаження викладачів у Європі, МОН пропонує зробити його ще більшим, змінивши норми навантаження, закріплені у Наказі МОН № 450 від 7 серпня 2002 року.

5.1. Тижневе аудиторне навантаження залежно від спеціальності

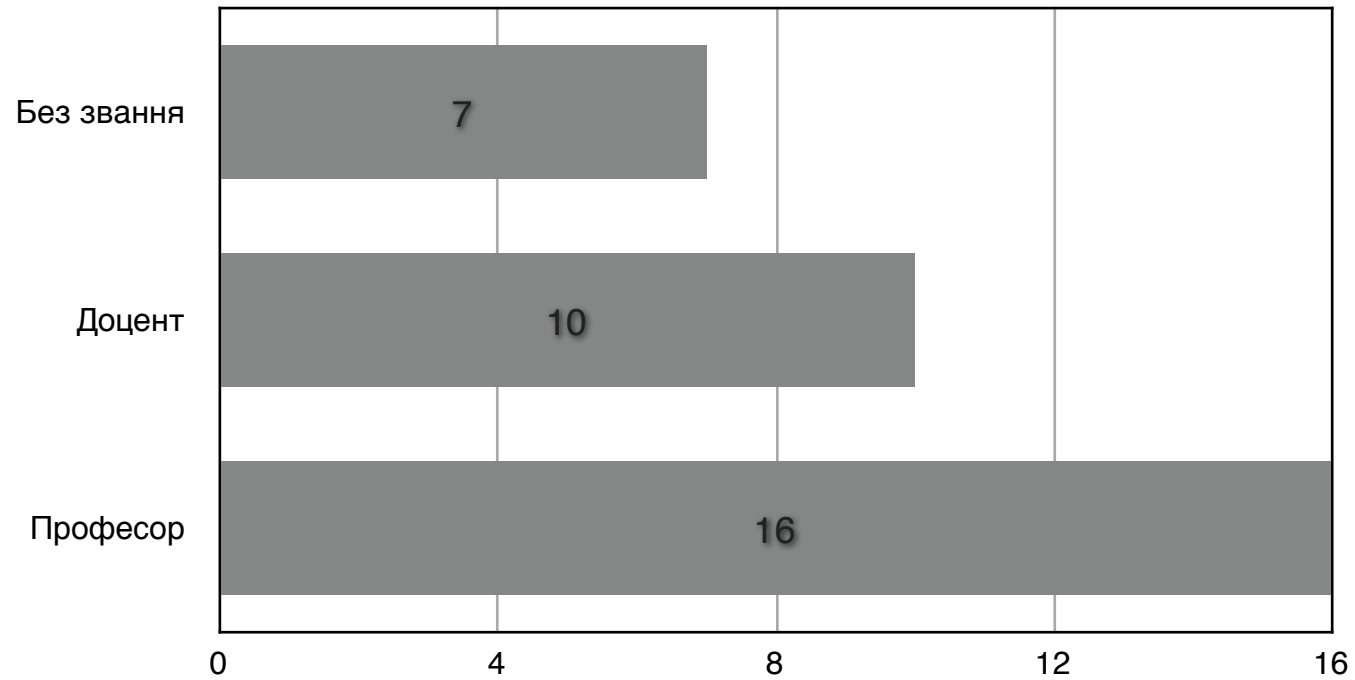
6. НАУКОВА РОБОТА ВИКЛАДАЧІВ

Попри обіцянки керівництва держави повернути науку до університетів, умов для цього поки що не створено. У 2012 році частка витрат на наукові розробки у ВНЗ складала лише 7% від фінансування української науки загалом. Проблемою є також міжнародна ізоляваність вітчизняних викладачів: їхні публікації залишаються відомими переважно місцевим фахівцям. Дослідження показало, що 85% опитаних викладачів публікувались в Україні чи СНД, тоді як лише 17% мають публікації у країнах ЄС чи Північної Америки протягом останніх трьох років. Така ж тенденція простежується і щодо наукових конференцій. Конференції в Україні та СНД відвідують 93%, натомість на європейських та американських конференціях виступають лише 14 % опитаних. Лише 13% брали участь у тривалих (більше 3-х місяців) стажуваннях чи дослідницьких проектах за кордоном.

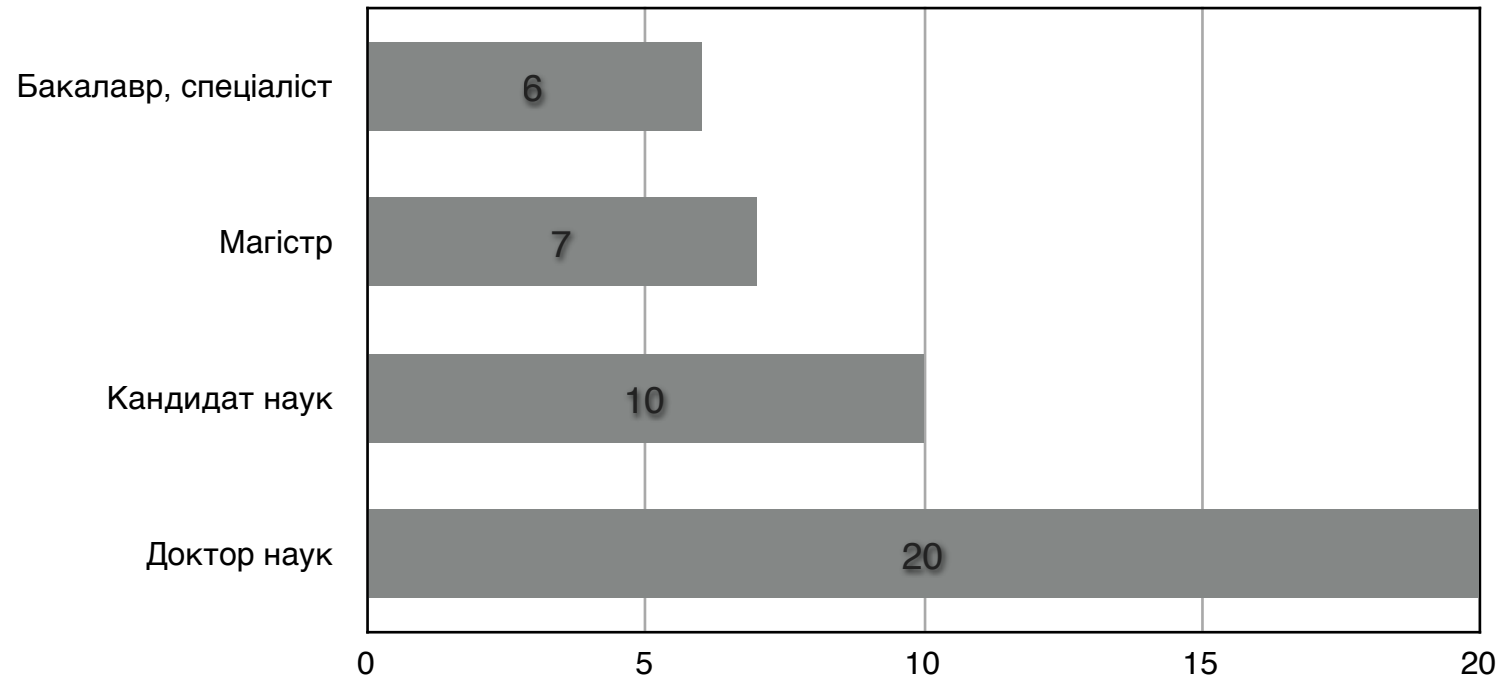
Окрім цього, як для українських, так і для закордонних публікацій простежується чіткий зв'язок із наявністю ступеня та вченого звання: чим вищий ступінь та звання викладача, тим більше публікацій він має.

Також опитування показало, що найбільш активно публікуються викладачі-медики. Натомість викладачі-інформатики мають один з найвищих показників у публікаціях в Україні та СНД, однак один з найнижчих у закордонних публікаціях.

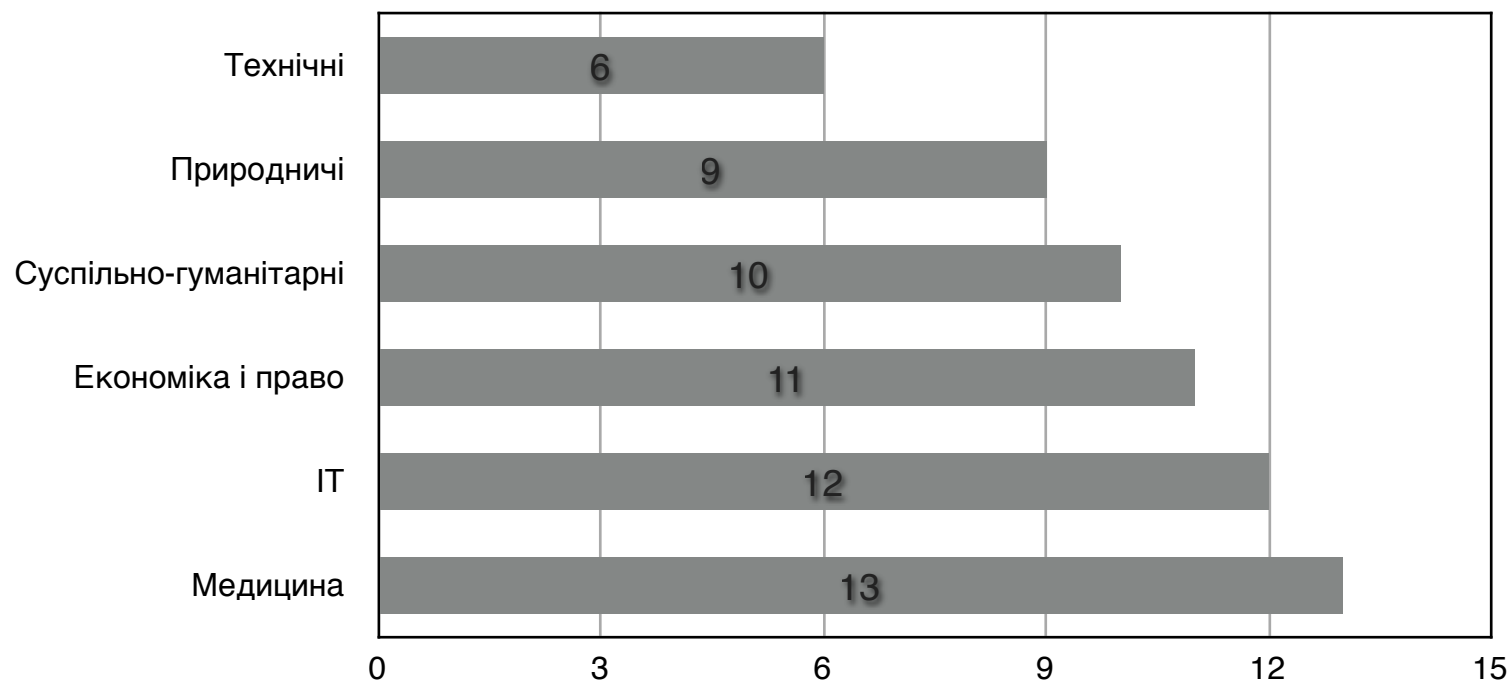
6.1. Загальна кількість публікацій і вчене звання

6.2. Загальна кількість публікацій і науковий ступінь

6.3. Загальна кількість публікацій в Україні та країнах СНД за спеціальностями

6.4. Загальна кількість закордонних публікацій за спеціальностями

